

TARIX FANINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Bahronov Behruz Bo'ri o'g'li
Andijon davlat pedagogika instituti
mustaqil tadqiqotchisi

El. pochta: bahronovbehruzboriyevich108@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17646314>

Annotatsiya. Maqolada tarix fanini o'qitishning nazariy va amaliy jihatlarini, uning boshqa fanlardan farqli xususiyatlari hamda ta'lim-tarbiyadagi o'rnini tahlil qilinadi. Tarixni o'qitish jarayonida o'quvchilarda tarixiy tafakkurni shakllantirish, manbalar bilan ishlash, tahlil qilish, voqealarning sabab-oqibat aloqasini tushuntirish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishning usullari yoritiladi. Shuningdek, maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli resurslardan foydalanish imkoniyatlari ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: tarix ta'limi, tarixiy tafakkur, manba tahlili, pedagogik texnologiya, tarix o'qitish metodikasi, vatanparvarlik, interfaol usullar.

Tarix — bu insoniyat taraqqiyoti, madaniyatlar o'zaro ta'siri va jamiyatlarning rivojlanish jarayonini o'rgatuvchi fan. Tarixni o'qitish o'quvchilarga faqat faktlarni emas, balki hayotiy saboqlarni, insonparvarlik, vatanparvarlik, hamkorlik va mehnatsevarlik kabi qadriyatlarni singdirish imkonini beradi.

Tarix fanining asosiy maqsadi — o'quvchilarda tarixiy tafakkur, ya'ni voqealarning sabab va oqibatini tahlil qilish, ularni bugungi kun bilan bog'lash, tarixiy xulosalar chiqarish ko'nikmasini shakllantirishdir. Shu bois, tarixni o'qitish boshqa fanlardan tubdan farq qiladi: u faqat ma'lumot berish emas, balki shaxsiy fikrlashni, tahlilni va baholashni rivojlantiradi.

Tarix ta'limining samaradorligi uning ilmiy-nazariy asoslariga tayanadi. Tarixni o'qitishda quyidagi tamoyillar muhim hisoblanadi:

1. Xronologik tamoyil – tarixiy voqealarni ketma-ketlikda o'rganish orqali vaqt tushunchasini shakllantirish.

2. Sabab-oqibat bog'liqligi – bir voqea boshqasiga qanday ta'sir ko'rsatganini tahlil qilish.

3. Ob'ektivlik va ko'p nuqtai nazardan yondashuv – faktlarni turli manbalar asosida o'rganish va birlashtirish fikrdan qochish.

4. Tarixiy empatiya – o'quvchilarda o'tmishdagi insonlarning his-tuyg'ularini, sharoitini va qarorlarini his etish ko'nikmasini shakllantirish.

Bu tamoyillar asosida tarix darslari o'quvchining mantiqiy, tahliliy va axloqiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tarix fani o'zining mazmuni, metodi va maqsadi jihatidan o'ziga xosdir. Quyidagi xususiyatlar uni boshqa fanlardan ajratib turadi:

➤ Tarixiy manbalar bilan ishlash. O'quvchilar xaritalar, hujjatlar, suratlar, yodgorliklar va guvohlarning fikrlari bilan tanishadilar. Bu ularni tahlil qilish, dalil-isbot keltirish va xulosa chiqarishga o'rgatadi.

➤ Vaqt va makon tushunchasi. O'quvchilar o'tmish, hozirgi va kelajak o'rtasidagi bog'liqlikni anglaydilar.

➤ Axloqiy-tarbiyaviy mazmun. Tarix darslari vatanparvarlik, bag'rikenglik, adolat va tinchliksevarlik ruhida tarbiya beradi.

➤ Muammoli yondashuv. Bahsli masalalarni muhokama qilish, tarixiy hodisalarga turli nuqtai nazardan qarash o'quvchini mustaqil fikrlashga o'rgatadi.

➤ Fanlararo integratsiya. Tarix darslari adabiyot, geografiya, san'at va huquq bilan uzviy bog'liq bo'lib, dunyoqarashni kengaytiradi.

Zamonaviy ta'limda tarixni o'qitishda an'anaviy va interfaol metodlar uyg'un qo'llaniladi. Eng samarali usullar quyidagilardir:

1. Suhbat va munozara – o'quvchilarni fikrlashga, dalillashga va muhokama qilishga o'rgatadi.

2. Rol o'ynash (rolli o'yin) – tarixiy shaxslar yoki voqealarni jonlantirish orqali empatiyani oshiradi.

3. Manba tahlili – tarixiy hujjatlar, xaritalar, fotosuratlar ustida ishlash orqali tahlil va izlanish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

4. Loyiha asosida o'qitish (project method) – o'quvchilar mustaqil tadqiqot olib borib, natijalarni taqdim etadilar.

5. Axborot texnologiyalari – interaktiv xaritalar, videodarslar, virtual muzeylardan foydalanish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Tarix o'qituvchisi – bu nafaqat bilim beruvchi, balki yo'l ko'rsatuvchi, tahlilga yo'naltiruvchi va tarbiyachi hamdir. U quyidagi vazifalarni bajaradi:

- O'quvchilarda tarixiy tafakkur va mustaqil fikrlashni shakllantirish;
- Tarixiy voqealarni hozirgi hayot bilan bog'lash;
- Milliy va umuminsoniy qadriyatlarini singdirish;
- Dars jarayonini qiziqarli, interfaol shaklda tashkil etish.

Hozirgi kunda tarix fanini o'qitishda bir qator muammolar mavjud:

- ✓ O'quvchilarning tarixga bo'lgan qiziqishining pasayishi;
- ✓ Ma'lumotlarning haddan tashqari ko'pligi;
- ✓ Ba'zi manbalarning biryoqlama talqini;
- ✓ Texnologiyalardan to'liq foydalana olmaslik.

Ammo, bu muammolar yangi imkoniyatlarga ham yo'l ochadi. Masalan, raqamli arxivlar, virtual muzeylar va onlayn test tizimlari tarix ta'limini yanada qiziqarli va interaktiv qiladi. Shuningdek, mahalliy tarix (o'z yurti tarixini o'rganish) orqali o'quvchilar milliy o'zlikni chuqurroq anglaydilar.

Tarix darslari o'quvchilarni:

- Vatanparvarlik va fuqarolik mas'uliyati ruhida tarbiyalaydi;
- Axloqiy saboqlar beradi, insonparvarlikni o'rgatadi;
- Tahliliy fikrlash va tanqidiy yondashuvni rivojlantiradi;
- Bag'rikenglik va madaniyatlararo muloqotni shakllantiradi.

Tarixni chuqur o'rganish o'quvchini nafaqat bilimli, balki ma'naviy barkamol shaxs sifatida tarbiyalaydi.

Xulosa qilib aytganda, tarix fanini o'qitishning o'ziga xosligi shundaki, u o'quvchiga faqat bilim emas, balki hayotiy tajriba, qadriyat va fikrlash madaniyatini beradi. Zamonaviy tarix darslari an'anaviy metodlar bilan bir qatorda, innovatsion yondashuvlar — loyiha asosida o'qitish, interfaol usullar, raqamli resurslardan foydalanish orqali samaradorlikni oshiradi.

Tarix o'qituvchisi esa bu jarayonda o'quvchini o'tmish saboqlaridan to'g'ri xulosa chiqarishga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq bo'lishga yo'naltiruvchi asosiy shaxsdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Saidov A. Tarix ta'limining metodik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Tarix fani bo'yicha davlat ta'lim standarti. – Toshkent, 2023.
3. Krashen S. Tarix fanini o'qitish metodikasi. – M.: MIRT, 2024.